

ONA TILI DARSLARI ORQALI O'QUVCHILARNI MILLIY QADRIYATLAR ASOSIDA TARBIYALASHNING SAMARALI YO'LLARI

Erkinboyeva Parvina Sherzodovna

Innovatsion texnologiyalar universiteti 3-kurs Boshlang'ich ta'lim yo'nalishi talabasi.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.17352578>

Annotatsiya. Ushbu maqolada ona tili darslari orqali o'quvchilarni milliy qadriyatlar asosida tarbiyalashning samarali yo'llari ko'rib chiqiladi. Milliy qadriyatlar, o'z xalqining madaniyati, an'analari va urf-odatlarini o'rganish orqali o'quvchilarda vatanparvarlik, axloqiy qadriyatlar va ijtimoiy mas'uliyat hissini shakllantirish maqsadi ko'zda tutiladi. Maqolada dars jarayonida milliy qadriyatlarni o'rgatish uchun qo'llaniladigan metodlar, faoliyatlar va o'quvchilarning ijodiy fikrlashini rivojlantirishga qaratilgan usullar tavsiflanadi. Shuningdek, ona tilining ahamiyati va uning milliy qadriyatlarni tarbiyalashdagi roli haqida ham so'z yuritiladi.

Kalit so'zlar: ona tili, milliy qadriyatlar, tarbiya, o'quvchilar, vatanparvarlik, axloqiy qadriyatlar, dars jarayoni, ijtimoiy mas'uliyat, metodlar, ijodiy fikrlash.

Abstract. This article considers effective ways to educate students on the basis of national values through native language lessons. The goal is to form patriotism, moral values, and a sense of social responsibility in students through the study of national values, culture, traditions, and customs of their people. The article describes the methods, activities, and methods used to teach national values during the lesson, as well as methods aimed at developing students' creative thinking. It also discusses the importance of the native language and its role in educating national values.

Keywords: native language, national values, education, students, patriotism, moral values, teaching process, social responsibility, methods, creative thinking.

Аннотация. В данной статье рассматриваются эффективные способы воспитания учащихся на основе национальных ценностей посредством уроков родного языка. Целью является формирование у учащихся патриотизма, нравственных ценностей и чувства социальной ответственности через изучение национальных ценностей, культуры, традиций и обычаев своего народа. В статье описываются методы, виды деятельности и приёмы, используемые для обучения национальным ценностям на уроке, а также методы, направленные на развитие творческого мышления учащихся. Также рассматривается значение родного языка и его роль в воспитании национальных ценностей.

Ключевые слова: родной язык, национальные ценности, образование, студенты, патриотизм, нравственные ценности, учебный процесс, социальная ответственность, методика, творческое мышление.

Ona tili — bu nafaqat aloqa vositasi, balki xalqning ruhiy-ma'naviy boyligini, tarixiy xotirasini, milliy qadriyatlarini avloddan-avlodga yetkazuvchi eng muhim pedagogik resursdir.

Bugungi globallashuv davrida yosh avlodda milliy o'zlikni, tarixiy xotirani, axloqiy tamoyillarni shakllantirish zaruriyati tobora ortib bormoqda. Aynan shu ehtiyojni qondirishda ona tili darslari o'ziga xos tarbiyaviy maydon sifatida alohida ahamiyatga ega.

Darslar jarayonida matn tanlovi, dramatik ifodalar, maqollar va xalq ogʻzaki ijodiy namunalari orqali bolalar ongiga milliy qadriyatlar chuqur singdiriladi. Bu esa oʻquvchilarni nafaqat bilimli, balki madaniyatli, oʻz xalqining anʼanalariga hurmat bilan qaraydigan shaxs sifatida tarbiyalash imkonini beradi. Shu jihatdan qaraganda, ona tili darslarida milliy qadriyatlar asosida tarbiyaviy taʼsirni kuchaytirish masalasi — zamonaviy pedagogikaning dolzarb yoʻnalishlaridan biridir.

Milliy qadriyatlar — bu xalqning tarixiy tajribasi, urf-odatlar, axloqiy tamoyillari va maʼnaviy hayotining asosi boʻlib, yosh avlod tarbiyasida beqiyos oʻrin tutadi. Ayniqsa, ona tili darslari orqali bolalarning dunyoqarashi va ruhiy-maʼnaviy olami shakllanadigan poydevor qoʻyiladi. Shu bois ona tili fani nafaqat til va nutqni rivojlantirishga xizmat qiladi, balki milliy qadriyatlarni singdirishning ham muhim vositasiga aylanadi. Milliy qadriyatlarni loyihaga asoslangan taʼlimga kiritish oʻquvchilarning ishtiroki va tushunishini kuchaytirishi mumkin.

Ushbu usul oʻquvchilarga amaliy loyihalar orqali madaniy mavzular va milliy tarixni oʻrganish imkonini beradi, ularning merosi bilan chuqurroq aloqani taʼminlaydi[1].

Oʻquvchilarning madaniy asoslari va milliy qadriyatlarini aks ettiruvchi oʻquv materiallarini tanlash darslarni yanada mos va taʼsirli qilishi mumkin. Bunga talabalarning tajribalari va madaniy kimligi bilan jaranglashgan adabiyotlar, filmlar va tarixiy matnlar kiradi[1]. Milliy qadriyatlarga, avvalo, vatanparvarlik kiradi. Bu qadriyat oʻquvchilarga Vatanga muhabbat, fidoyilik, milliy gʻurur kabi tuygʻularni singdiradi. Masalan, ona tili darslarida “Vatan haqida” sheʼrlar, dostonlar yoki “Alpomish”, “Jaloliddin Manguberdi” kabi qahramonlar haqidagi matnlar orqali bu tushuncha oʻquvchiga hayotiy misollar bilan yondashadi. Halollik va poklik tushunchalari esa yosh avlod ongiga ertaklar, afsonalar orqali chuqur singdiriladi.

Masalan, “Toʻgʻrilik – elga yuksaklik” gʻoyasi asosida hikoyalar tahlili, obrazlar orqali axloqiy qadriyatlar beriladi. Ota-onani eʼzozlash, mehr-oqibat va muruvvat, bayramlar va urf-odatlariga hurmat kabi qadriyatlar oʻquvchilarda oila, jamoa va jamiyat oldida masʼuliyatni his qilish, boshqalarga mehr-muruvvat bilan munosabatda boʻlish, qadimiy anʼanalarni qadrlashni oʻrgatadi.

Dars davomida "Navroʻz bayrami", "Sumalak pishirish", "Boy-bola" ertagi kabi milliy mavzularda suhbatlar, rolli oʻyinlar tashkil etiladi. Barcha yuqoridagi qadriyatlar xalq ogʻzaki ijodida, maqollarda, afsonalarda, hikmatli soʻzlarda mujassam. Ona tili darslarida bu manbalardan toʻgʻri va oʻrinli foydalanish oʻquvchilarning ruhiy-maʼnaviy olamini shakllantirishda juda muhim. Ona tilida oʻqitish kognitiv funktsiya va ijtimoiy integratsiyani yaxshilashi koʻrsatilgan. Bu oʻquvchilarga murakkab tushunchalarni osonroq tushunish va sinf muhokamalarida toʻliqroq ishtirok etishlariga imkon beradi[2].

Ona tili darslarida milliy qadriyatlarni singdirish — bu nafaqat tilshunoslik maqsadlariga xizmat qiluvchi, balki oʻquvchining shaxsiy kamolotini, maʼnaviy olamini boyituvchi murakkab, ammo samarali jarayondir. Ushbu darslar orqali oʻquvchilar oʻz xalqining axloqiy ideallarini anglaydi, madaniy merosiga hurmat bilan qarashni oʻrganadi. Bu borada bir qator metodik yondashuvlar mavjud. Birinchidan, matnlarda qadriyatli mazmunni tanlash muhim usullardan biridir. Darsliklarda mavjud matnlar orasida xalq qahramonlari, qadriyatlar bilan boyitilgan syujetlar tanlab olinadi. “Alpomish”, “Groʻrogʻli”, “Sevgi bilan”, va “Ota-ona ibodati” kabi matnlar boy madaniy va milliy ahamiyati uchun tanlangan.

Bu asarlar milliy ruhga singdirilib, madaniy qadriyat va an'analarni talabalarga etkazish uchun vosita bo'lib xizmat qiladi [3]. Ikkinchidan, maqol va matallarni tahlil qilish orqali xalq donishmandligi va hayotiy tajribasi bolalarga yetkaziladi. Masalan, “Yaxshilik qil, suvga sol — baliq bilmadi, Xudoyim bilur”, “Boqqan emas, boqargan bola” kabi maqollar orqali bolalar muruvvat, saxovat, sabrtoqat, ota-onaga ehtirom kabi tushunchalarni anglab boradilar.

Darsda maqollarni izohlash, ularga hayotiy misollar keltirish orqali o'quvchining fikrlash doirasi kengayadi. “Yaxshilik qil, suvga kiring — baliq bilmadi, Xudoyim biladi” kabi maqola va matnlarni tahlil qilish o'quvchilarga ezgulik va axloqiy yaxlitlik kabi qadriyatlarning mohiyatini tushunishga yordam beradi[3]

Ushbu usul tanqidiy fikrlashni rag'batlantiradi va o'quvchilarga matnlardagi asosiy xabarlar va qadriyatlarni o'rganish imkonini beradi, madaniy me'yorlar va axloqlarni chuqurroq tushunishga yordam beradi[4]. Uchinchidan, rolli o'yinlar va sahnalashtirish orqali qadriyatlarni bolalarning qalbiga singdirish mumkin. “Navro'zda mehmonga tashrif buyurish” va “To'y marosimi” kabi milliy mavzudagi rol o'ynash va sahnalashtirish spektakllari dramatik ifodalar orqali qadriyatlarni o'rgatishda samaralidir [5]. Bu tadbirlar o'quvchilarni faol o'rganishga jalb etib, madaniy an'analarni birinchidan boshdan kechirish va ularning ahamiyatini amaliy va unutilmas tarzda tushunish imkonini beradi. To'rtinchidan, fanlararo integratsiya usuli darslar samaradorligini oshiradi. Ona tili darslarida “Sumalak tayyorlash”, “Qo'g'irchoq yasash”, “Bayramga tayyorgarlik” kabi matnlar texnologiya, musiqa, tarix kabi fanlar bilan uyg'unlashtiriladi. Beshinchidan, tarixiy shaxslar hayotidan namunalar keltirish orqali o'quvchilarda milliy faxr, tarixga hurmat hissi shakllanadi. Amir Temur, Zahiriddin Muhammad Bobur, Jadidlar harakati vakillari hayotiga oid parchalar o'quvchiga shaxsiy namunadir.

Ularning fidoyiligi, xalq uchun xizmat qilganligi, adolatparvarligi matnlar tahlili orqali bolalarga yetkaziladi. Ona tili darslarida Amir Temur, Jadidlar, Zahiriddin Bobur kabi tarixiy shaxslar hayotini tahlil qilish o'quvchilarga milliy qadriyatlarni o'zida mujassam etgan rol namunalarini taqdim etadi [6]. Ushbu misollar qadriyatlarni real hayot stsenariylarida qo'llashni tasvirlash uchun kuchli vosita bo'lib xizmat qiladi, talabalarni ushbu raqamlarni o'z hayotlarida taqlid qilishga ilhomlantiradi[6]. Matnlarni tanlash juda muhim ahamiyatga ega, chunki u talabalarga madaniy merosini aks ettiruvchi rivoyatni taqdim etadi, ularning milliy kimligi bilan bog'lanishiga yordam beradi[4].

Milliy qadriyatlarga e'tibor qaratish bilan birga, inson huquqlari va global fuqarolik kabi umuminsoniy qadriyatlarni o'z ichiga olishi ham muhimdir. Bu muvozanat talabalarni kuchli milliy identifikatsiyani saqlagan holda global hamjamiyat bilan shug'ullanishga tayyorlaydi[1].

Milliy va umuminsoniy qadriyatlar bo'yicha rol o'ynash va munozaralar kabi tadbirlar talabalarga ushbu tushunchalarni ichkariga kiritishga va ularni haqiqiy hayotdagi vaziyatlarda qo'llashda yordam berishi mumkin[1]. Milliy qadriyatlarni tarbiyaga, xususan, ona tili darslari orqali singdirish o'quvchilarning yaxlit rivojlanishiga yordam beradi. U ularning madaniy o'zligi va axloqiy kompasini tarbiyalaydi, ularni mas'uliyatli fuqarolar bo'lishga tayyorlaydi.

Ta'limda an'anaviy san'at va folklordan foydalanish o'quvchilarda o'z madaniy merosi haqidagi tushunchalarini boyitib, uni asrab-avaylash borasida g'urur va mas'uliyat hissini uyg'otishi mumkin[8].

Milliy qadriyatlarni ona tili darslariga singdirish madaniy jihatdan boy mazmun tanlash, matnlarni tahlil qilish, rol o'ynash bilan shug'ullanish, fanlararo usullarni integratsiyalash va tarixiy misollardan foydalanishni o'z ichiga olgan ko'p qirrali yondashuvdir. Bu usullar talabalar orasida milliy o'zlik va madaniy qadrlash tuyg'usini singdirishni maqsad qilib qo'yadi. Ushbu qadriyatlarni singdirish jarayoni insonning merosini chuqur tushunish va milliy o'zligi bilan faxrlanish hissini rivojlantirishda juda muhimdir.

Ona tili darslarida milliy qadriyatlarni singdirish jarayoni faqat nazariy tushunchalar bilan cheklanib qolmasligi kerak. U real hayotda bolalar ongiga chuqur singib borishi, kundalik faoliyatda aks etishi uchun dars jarayonida tarbiyaviy ta'sir kuchli bo'lishi zarur. Buning uchun bir necha muhim tavsiyalar mavjud. Avvalo, o'qituvchining shaxsiy pozitsiyasi hal qiluvchi o'rin tutadi. O'qituvchi milliy qadriyatlarga nisbatan ijobiy, chuqur hurmatga asoslangan munosabatda bo'lsa, bu uning har bir darsida, har bir harakatida namoyon bo'ladi. O'quvchilar o'z o'qituvchisini kuzatadi, unga ergashadi, demak, tarbiya birinchi navbatda o'qituvchining o'zida namoyon bo'lishi kerak. Ikkinchidan, har bir darsga axloqiy-tarbiyaviy element kirgizilishi shart.

Dars faqat til qoidalarini o'rgatish emas, balki har bir matndan saboq chiqarish, obrazlar orqali yaxshilik, mehr, halollik, vatanparvarlik, muruvvat kabi tushunchalarni anglashga yordam berishi kerak. Hatto fonetik tahlil yoki imlo mashqlari ham tarbiyaviy kontekstda olib borilishi mumkin. Masalan, "ota", "ona", "el", "halol" kabi so'zlar ustida ishlash davomida ularning ma'naviy-axloqiy mazmuni ham ochib beriladi. Uchinchidan, ota-onalar va mahalla bilan hamkorlikda milliylikni mustahkamlovchi tashabbuskor darslar tashkil etilishi maqsadga muvofiq. Bunday tadbirlarga xalq ertaklari haftaligi, milliy libos kuni, "Onamning duosi" mavzusidagi insholar tanlovi, milliy hunarmandchilik buyumlari ko'rgazmasi kabi interaktiv, hayotga yaqin loyihalarni kiritish mumkin. Bu o'quvchilarda nafaqat bilim, balki hayotiy ko'nikmalar, madaniyatga bo'lgan hurmatni shakllantiradi.

Xulosa qilib aytganda, ona tili darslarida milliy qadriyatlarni singdirish — bu shunchaki mavzuga oid matnlar o'qish emas, balki o'quvchining tafakkurini, axloqiy qadriyatlarini, milliy o'zligini shakllantirishga qaratilgan murakkab, ammo beqiyos samarali tarbiyaviy jarayondir.

Ushbu jarayonda darslik matnlarining mazmuniy boyligi, o'qituvchining shaxsiy namunaliligi, fanlararo integratsiya, sahnalashtirish usullari, tarixiy shaxslar hayotidan namunalar, xalq og'zaki ijodi va interaktiv tadbirlar asosiy vositalar sifatida xizmat qiladi.

O'quvchilar o'z xalqining urf-odatlarini, qadimiy bayramlari, shaxsiy va ijtimoiy fazilatlarini anglab boradi, ularni hayotda qo'llashga harakat qiladi. Natijada, milliy va umuminsoniy qadriyatlar uyg'unlashgan, ma'naviy yetuk, vatanparvar avlod kamol topadi.

Bu esa, nafaqat ta'limning, balki jamiyat taraqqiyotining eng asosiy mezonlaridan biri sanaladi.

FOYDALANGAN ADABIYOTLAR:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 29-apreldagi "O'zbekiston Respublikasi xalq ta'limi tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida" gi PF 5712 sonli Farmoni

2. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining "Xalq ta'lim tizimida ta'lim sifatini baholash sohasidagi xalqaro tadqiqotlarni tashkil etish to'g'risida" gi 2018-yil 8-dekabrda 997 -sonli qarori.
3. Xalqaro tadqiqotlarda ishtirok etish - inson kapitalini rivojlantirish omilidir" mavzusidagi xalqaro vebinar, Sidorova Galina Aleksandrova, Rossiya ta'lim akademiyasining ta'limini rivojlantirish strategiyasi instituti, ta'lim sifatini baholash markazining katta ilmiy xodimi, pedagogik fanlar nomzodi.
4. Xalqaro tadqiqotlarda boshlang'ich sinf o'quvchilarining o'qish savodxonligini baholash (Boshlang'ich sinf o'qituvchilar, metodistlar va soha mutaxassislari uchun metodik qo'llanma). Ta'lim instituti huzuridagi Ta'lim sifatini baholash bo'yicha xalqaro tadqiqotlarni amalga oshirish Milliy markazi. Toshkent 2019-yil. 92b.